

25 Temmuz Müdahalesi Ve Tunus'da Demokrasinin Geleceği - Salih Yasun

Tunus'un çoğunluk desteğiyle 2019'da seçilmiş Cumhurbaşkanı Kays Said, Bağımsızlık Günü olan 25 Temmuz gecesinde aldığı bir kararla Tunus Anayasası'nın 80. maddesini uygulayarak başbakanın yetkilerini aldığını, Meclis'i askıya aldığını ve milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırdığını [ağıkladı](#).

Said'in kararının bir darbe olup olmadığı konusunda tartışmalar [sürerken](#), Tunus'daki birçok saygın hukuk kurumu ve sivil toplum örgütünün kararın 80. maddeyi istismar edecek şekilde uygulandığında dair [farklı](#) görüşler var. Örneğin, Anayasa'nın 80. maddesine göre Cumhurbaşkanı bu tür bir karar almadan önce Başbakan ve Meclis Başkanına danışmak [durumunda](#). Oysa, Meclis Başkanı Gannuşi ise kendisine adım atılmadan önce bilgi verilmediğini [ağıkladı](#). Öte yandan, 80. madde Meclis çalışmalarının askıya alınamayacağını da net bir

şekilde belirtmesine rağmen, Meclis çalışmaları donduruldu. 80. maddeye dayanarak ülkede olağanüstü durum ilan edilmesinin ardından 30 gün içerisinde Anayasa Mahkemesi'nin kararı gözden geçirmesi gerekiyor. Fakat, Tunus'ta Anayasa Mahkemesi henüz kurulamadığı için ülkedeki yönetsel yapının geleceği şimdilik bir muamma. Cumhurbaşkanı Said'i böylesine çelişkili ve tartışmalı bir kararı almaya iten siyasi zemini anlamak için öncelikle 2011 devrimi sonrası ortaya çıkan siyasi aktörleri yakından tanımakta fayda var.

Devrim ve Siyasi Girişimciler

Hatırlanacağı gibi, Sidi Bouzid'de seyyar satıcı Mohamed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla 2011'de başlayan kitlesel gösteriler halkı harekete geçirip, ülkedeki 24 yıllık baskıcı Ben Ali rejiminin çökmesine sebep olmuştu. Bu devrimin önemli bir özelliği kendiliğinden gelişen ve devrime yol açan süreçte Tunus halkının temelde kurumsal reformlardan ziyade mevcut kurumların gitmesine (Ör. muhaberat ve başkanlık) ve sosyal olgulara (yolsuzluk, ekmek, onursal yaşam) odaklanmasıydı. Yani parlamenter sistem, Anayasa Mahkemesi kurulması veya yerel yönetimin demokratikleştirilmesi gibi kurumsal yenilikler protestoların [gündemini belirlememişti](#). Reformlar bir anlamda devrimden sonra eyleme geçen siyasi aktörlerin çabalarıyla gerçekleşti.

2011'deki Anayasa Yapımı Meclisi'nin oluşturulmasının ardından Ennahda Hareketi ve Marzouki'nin başını çektiği ve içerisinde Ennahda, merkez partisi (*Congrès pour la République-CPR*)'in ve solcu Ettakatol'un bulunduğu üç ortaklı bir Troika hükümeti kuruldu. Fakat, beklenen ekonomik dönüşümün bir türlü gerçekleşmemesinin yanı sıra terörizme karşı da etkin mücadele edilmesiydi ki bu noktada zaafılar ortaya çıktı. Örneğin, sol kanaat önderleri Şükrü Beleyid ve Muhammed Brahmi faili meçhul cinayetlere kurban gitti. Sonunda da hükümet dağıldı ve 2014 seçimlerinde Ennahda birinciliği eski rejimin bürokratları, solcular, sendikacılar, bazı liberaller ve endişeli Tunuslular arasında geniş bir ortaklık kuran [Nidaa Tunus partisine](#) bıraktı. Nidaa'nın lideri Essebsi Cumhurbaşkanı oldu. Nidaa Tunus yönetiminde Ennahda bir dönem koalisyon ortağı, bir dönemse muhalefetin parçası oldu. Fakat beklenen reformlar bir türlü gerçekleştirilemedi. 2019 seçiminde Ennahda nisbi oy kaybına rağmen

seçimden birinci parti olarak çıkarken, Essebsi'nin vefatıyla sarsılan Nidaa Tunus baraj altında [kaldı](#).

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Kays Said ikinci turda Ennahda'nın desteğiyle oyların %72'sini alarak Cumhurbaşkanı seçildi. 2019'dan sonra Ennahda tarafından desteklenen hükümetler tabanın beklediği performansları bir türlü gösteremedi. Nihayetinde bugünkü siyasi krizi oluşturan sona gelindi ve Mechichi tarafından idare edilen teknokrat hükümeti de Said tarafından dağıtıldı.

Tunus'daki 2011 sonrası sürecin de belirleyicileri arasında olan yönetim krizine ve hükümetlerin arkasındaki halk desteğinin erimesinin en belirleyici nedenlerine daha detaylı bakalım.

Yapısal Sorunlara Çözüm Bulunamaması

Tunus'daki halk hareketlenmesini en önemli yapısal tetikleyicisi hiç şüphesiz yüksek işsizlik, enflasyon ve bölgesel [gelir eşitsizliği](#)di. 2011'den itibaren Ennahda'nın farklı şekillerde ortak olduğu hükümetler bu temel sorunlara çözüm bulamadı. Tunus'un önceki Ben Ali rejiminden kalan dış borçları [yapılandırılmadan](#) devam etti. Mevcut borçların üstüne, ekonominin devam eden ithalata bağımlılığı cari açığın büyümesine sebep oldu ve hükümetlerin başta gelir eşitsizliğini düzeltici adımlar olmak üzere reform yapmasını engelledi. Bununla birlikte içerde yukarıda da değinilen terör saldırıları ve 2019 Covid-19 salgını GSYİH'nin yaklaşık %16'sını oluşturan turizm endüstrisinin [belini kırdı](#). Buna karşılık devrim öncesinde özel sektörde gücü elinde tutan oligarşi devrim sonrasında da gücünü konsolide etmeye [devam etti](#).

Netice itibarıyla devrim sonrasında GSYİH'deki yıllık büyüme bir önceki yıla göre %3'te kalırken 2020'de %9,6 küçüldü. Tunus, Covid-19 salgınının başlangıcında salgına karşı başarılı bir performans gösterdiyse de özellikle 2021 Martından itibaren vaka sayılarının katlanarak artması yapısal sorunları daha da kronikleştirdi.

Böylesine katlanmış yapısal problemler siyasilere yönelik desteği ve güveni azalttı. Nitekim 2020'de yapılan bir Arab Barometresi çalışmasına göre Tunusluların %89'u devlet kurumlarında yolsuzluğun yaygın olduğunu [düşündüğünü belirtiyordu](#). Aynı çalışmanın 2018 yılı verisinde göre Tunus'ta hiçbir partiyi desteklemeyenlerin oranı %80 olarak [kaydedilmişti](#).

Kurumsal Zayıflık ve *Cohabitation*

Son krizi tetikleyen ikinci unsur, Tunus'daki temsili kurumların bir türlü özerkliğe kavuşamaması oldu. Tunus parlamentosu personel yetersizlikleri ve parti liderlerinin mebuslar üzerinde tahakküm oluşturmalarını sağlayan kurumsal yapısı sebebiyle özerk bir yapı [oluşturamadı](#). Nitekim, parlamentodaki çalışmalar Tunus'daki uzlaşma (*consensus*) siyasetinin bir parçasıydı. Fakat, 2014-2019 arasında her ikisi de şeyh olan Gannuşi ve Essebsi arasındaki diyalogla yürütülen yasama süreci Essebsi'nin vefatı ve Tunus'daki siyasi tablonun değişmesiyle sekteye uğradı.

Anayasa Mahkemesi'nin bir türlü seçilememesi de kurumsal saafiyete ve siyasi çözümsüzlüğe sebep olan başka bir faktör oldu. Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin dördünün Cumhurbaşkanı, dördünün parlamento, dördünün de Yüksek Yargı Konseyi tarafından seçilmesi gereken yapısı içerisinde üye atamaları bir türlü [yapılamadı](#). Bu atamaların yapılamamasının ardında 2019'a karar iki şeyh arasında yürütülen uzlaşma siyasetinin de etkisi [vardı](#).

Bunlara ek olarak halkoyuyla seçilmiş bir cumhurbaşkanı ve meclis tarafından seçilmiş bir başbakanın olması Fransa'da da sık görülen, başbakanın ve cumhurbaşkanının farklı partilerden seçilmesi durumunda ortaya çıkan *Cohabitation* (uyum içinde birlikte yönetme) ihtiyacını doğursa da bu siyasi pratiğin Tunus siyasetinde başarılabilmesi ve Anayasa tarafından tanınan yetkilerin iki tarafça kendi güçlerini genişletme için kullanılması ülkedeki meşrutiyet krizini daha da derinleştirdi.

Ennahda'ya Karşı Güvensizlik, Yeni Aktörlerin Ortaya Çıkışı ve Protesto Siyaseti

Ennahda'ya karşı güvensizliğin de bugünkü krize sebep olduğu kaçınılmaz bir gerçek. Partiyeye karşı Ben Ali ve Bourgiba dönemlerinden gelen, bazı partili militanların kanlı eylemlere katılmalarından dolayı bir güvensizlik [bulunmaktaydı](#). Bunun yanı sıra, Ennahda'nın 2011'den bugüne yürüttüğü hükümet deneyiminin başarısızlığı ve başta Ennahda lideri Gannuşi olmak üzere belirli Ennahda üyelerine yönelik [yolsuzluk iddiaları](#) güvensizliği derinleştirdi. Ennahda'nın hakkında kara para aklamaktan soruşturma açılmış olan Nabil Karoui'nin *Kalp Tunus* partisiyle koalisyon kurması Ennahda ile mesafeli kesimin partiyeye bakış açılarını daha da olumsuz etkileyen bir faktör oldu.

Tunus siyasetinde son dönemde yeni aktörler ön plana çıkmaktaydı ki bunların başında Cumhurbaşkanı Kays Said ve Özgür Anayasa Partisi Başkanı Abir Musi var. Kays Said cumhurbaşkanlığını hiç beklenmeyen bir şekilde geniş bir halk desteğiyle kazandı. Başarısının altında yatan en önemli faktör ise öncelikle siyasette yeni bir yüz olması ve partiler üstü bir profil çizmesiydi. Kadınlara miras hakkı ve eşcinsel haklar gibi konularda [muhafazakâr bir tutum](#) belirlese de Said, seçim döneminde Ennahda'nın desteğini alsa da zaman içerisinde İslamcı partiyeye yönelik eleştirel bir tutum [belirledi](#). Hükümet kararlarına ve atamalara sık [müdahalelerde bulundu](#). Said'e verilen toplumsal destek zaman içerisinde erise de şu anda hala Tunus'daki en popüler siyasetçi olma özelliğini [koruyor](#).

Son yıllarda ortaya çıkan bir başka siyasi lider Abir Musi. Ben Ali'nin partisinde üst düzey yetki sahibi olan Musi, 2019'da parlamentoya seçildi ve Ennahda ile diğer İslamcı hareketlere karşı sert çıkışlarıyla öne çıktı. Bunlar kendisine yönelen toplumsal [desteği artırırken](#), hükümete ve parlamento çalışmalarına yönelik uzlaşmasız ve parlamentonun çalışmasını engelleyecek yaklaşımı parlamentoyu daha da işlevsizleştirdi ve Said'in 25 Temmuz kararına zemin hazırladı.

Tunus'da en başından beri var olan geleneksel siyasete karşı protesto siyasetinin yaygınlığı ve meşrutiyeti krizin önemli bir başka itkisi oldu. Nitekim, siyasal

katılım 2011 sonrası azalarak ve 2019 seçimlerinde [%60'ın altına indi](#). Oy vermek yerine birçok Tunuslu daha radikal adımların atılmasına sebebiyet olacak, örneğin yem fiyatındaki artışı protesto etmek için [yol kapatmak](#) gibi, alışılmadık protesto biçimlerini tercih etti. Nitekim Ennahda Şura Konseyi başkanı Abdülkerim Haruni'nin Onur Fonu (*Sandûq al-karama*)'dan Ben Ali rejiminin mağdurlarına 25 Temmuz'a kadar destek sağlanması ve aksi halde Ennahdacıların sokağa çıkacağı [ülmatomu](#) 25 Temmuz günü yapılan Ennahda karşıtı protestoları tetikledi. Protesto gösterileriye ülkedeki Ennahda karşıtı havanın daha da genişlemesine [sebep oldu](#).

Said'in Bakış Açısı ve Tunus'da Demokrasinin Geleceği

Bahsedilen siyasal aktörler, kurumsal ve yapısal kaygan yapı 25 Temmuz'un uzun dönem nedenlerini oluşturmakta. Fakat Said'in siyasal tarzı burada değinilen sorunlara çözümünü de etkileyen kilit faktör. Kays Said yerelde direk demokrasiyle seçilmiş cumhurbaşkanının yetkilerini paylaşacağı hibrit bir yönetim sistemini [savunuyor](#). Said'in ideal yapısında siyasi partilere önemli bir yer yok. Fakat, Said'in bu sistemi ne kadar hayata geçirebileceği bir muamma. Said siyasete dışardan dahil olan birisi olarak bürokrasi ve güvenlik sektöründe geçmişe dayanan bağlara sahip değil. Bu sebeple yönetimi elinde tutabilmesi için belirli seçilmiş ve bürokratik aktörlerle ortaklık ve bağ kurması gerekiyor. Özgür Anayasa Partisi'nin yurtdışından destek alma konusunda açılan davanın [dışında tutulması](#) bu destek arayışının yansıması olabilir. Netice itibarıyla 25 Temmuz'a neden olan Said'in siyasi projesinde Ennahda'ya yakın sayılabilecek aktörlerin dışlandığı, diğer aktörlerin arasındaki pazarlıkla yeniden şekillenen bir Tunus kurumsal yapısı gözlemleyebiliriz.

Said'in müdahalesinden sonra yapılan ilk kamuoyu araştırması, künye ve metodoloji bilgilerini paylaşmamakla birlikte müdahaleye çoğunluğun destek verdiğini [gösteriyor](#). Popüler destekle birlikte meclisin yakın dönemde işlevsizleşmesi de muhtemel. Kays Said söz verdiği ölçüde önümüzdeki aylarda beklenen adımları atabilirse popülerliğinin artması ve Tunus'un hibrit bir sistemden "Türk usulü" başkanlık sistemine yakın bir sisteme evrilmesi de beklenebilir. Fakat, Said başarılı olamazsa ve halk desteği erirse Tunus

siyasetinde başta Abir Moussi gibi son hükümetlerde görev almamış farklı aktörlerin tekrar ön plana çıkması beklenebilir. Ennahda'nın gücünü ne ölçüde koruyabileceği ve farklı aktörlerle ilişkisini hangi boyutta şekillendireceği de henüz bilinmiyor. Bu soruların cevapları Tunus kurumlarının gelecekte nasıl şekilleneceğine de demokrasinin gidişatına da büyük ölçüde yön verecek.

Salih Yasun, Indiana Üniversitesi - Bloomington

Ostrom Workshop'da *fellow* ve Indiana Üniversitesi-Bloomington Siyaset Bilimi Bölümünde doktora öğrencisidir. Aynı üniversitede İstatistik alanında yüksek lisans yapmıştır. Çalışmaları Tunus'da yerel yönetim üzerine odaklanmaktadır. Tunus'da saha çalışmaları yürütmüştür ve ileri düzeyde Arapça (*Fusha*) bilmektedir. Web sitesi: www.syasun.com.

Bu yazıya atıf için: Salih Yasun, "25 Temmuz Müdahalesi Ve Tunus'da Demokrasinin Geleceği", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 6 Ağustos 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/08/06/25-temmuz-mudahalesi-ve-tunusda-demokrasinin-gelecegi/>

Telif@*UIK Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.